

rovy knihy (str. 340) neuvádím, třebaže by bylo hodně zajímavé pozorovati, jak má hledisko ohromný vliv na exegesi i po stránce filologické.

Veliké osobnosti náboženské rodí se z hlubokých bojů a vnitřních zápasů a něčím podobným jeví se mi i Amosova vidění. Níterným zápasem je také ono rozdílné stanovisko mezi viděním druhým a třetím. Amos nejprve prosí za Jizrael, potom však od prosby upouští. Je bezpodmínečně nutno, aby byla uvedena příčina, proč přestal prositi? Myslím, že ne. Amos až později, ex post, zaznamenává mimo svá proroctví také své zážitky ve viděních, věrně podle své paměti, ale o příčině náhlé změny se nezmiňuje, poněvadž se týká jeho samotného. Není to příčina vnější. Prosby o národ jizraelský jsou jen vyjádřením snahy Amosovy zbaviti se prorockého úřadu, Amos nechce být prorokem, brání se božimu povolání, jako se mu bránil Mojžíš, Izaiáš a Jeremiáš, ovšem také s naprostým neúspěchem. Boj odehrává se v něm, v jeho nitru a zesilování obrazu ukazuje, že boží vůle přemáhá jeho bázeň a plamen v srdci jeho hořící nutí ho, aby přijal úkol Bohem mu daný bez ohledu na sebe i na jiné.²⁰⁾

Je mi jasno, že vidění nejsou přímým povoláním, avšak patří k němu: jsou dobou zrání, přípravou k povolání. Těžko bych si představil, že Amos vidění svá také někde přednesl. Není v nich legitimace Jahvova proroka a není v nich podstatné zdůvodnění jeho řeči. Nemohl by jich použití apologeticky na př. proti veleknězi Amaziášovi. Zdůvodnění je ve verších 3, 3—8. Po těchto viděních, za neznámých nám okolností dochází k přímému povolání Amosovu, o němž je zpráva v 7, 14: „Jdi a vystup jako prorok proti mému lidu jizraelskému.“

Miroslav Novák.

Oldřich Hradil

PAVEL ZE SAMOSATY.

Americký theolog Mc Giffert nazývá Pavla ze Samosaty nejdůležitějším ze všech adopcianistů a jednou z nejzajímavějších osobností prvotní církve.¹⁾ Orthodoxní theologové nemají takového mínění o něm a schvalují kaceřování tohoto biskupa²⁾ i po stránce mravní, jehož příčinou bylo Pavlovo nezvyklé postavení ve veřejném životě. Byl totiž ještě předtím, než se stal biskupem antiošským, vysokým hodnostářem královny Zenobie Palmyrské.

²⁰⁾ Srov. Hans-Helmut Krause: Der Gerichtsprophet Amos, ein Vorläufer des Deuteronomisten, v Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 1932, Töppelmann, Giessen, 221—239.

¹⁾ Mc Giffert: A History of Christian Thought, I., p. 242.

²⁾ Lawlor: Samosatenism; E. R. E., XI., p. 170a.

Jeho úřad byl spojen s titulem ducenaria a záviděníhodnými příjmy. To druhé bylo patrně trnem v oku jeho nepřátel, kteří jej obžalovali z korupčnictví na synodě, kolem roku 264 v Antiochii konané.³⁾ Poukazovali na jeho chudobu v mládí a luxusní způsob jeho života jako ducenaria a tvrdili, že nemohl nabýt svého bohatství poctivým způsobem.

To by však pro nás mohlo být zajímavé jen tím, že již před 1700 lety byly velmi vydatně užívány zbraně běžné v dnešním politickém a stranickém boji a snad ještě jako potvrzení faktu, že politická činnost nesla odjakživa pečeť korupce a macchiavellismu.

Těžko však můžeme věřit těmto pomluvám, všimneme-li se Pavlova myšlenkového profilu a jeho zásad životních. Svým pojetím křesťanství daleko převyšoval své okolí a dokonce jeho základní myšlenky nezní cize ani modernímu člověku. Křesťanstvím nebylo proň věřiti v určitá dogmata církvi stanovená, nýbrž uváděním v život mravních a životních ideálů Ježíšových, shrnutých obzvláště v kázání horském. Proto vši mocí snažil se udržeti myšlenkový proud strhující křesťanství do hlubokého řečiště řecké filosofie novoplatonské. Jasně viděl, že učení Ježíšovo nezůstalo by více zákonem „Ducha života“, očišťujícím duši člověka od nákazy hříchu, nýbrž že by se stalo předmětem filosofické spekulace, zatěžující a zavazující příští generace formulováním a zdogmatisováním dobových pravd.

Tato tendence, uplatňovaná silně alexandrijskou školou katechetickou, byla však již příliš mocná, než aby mohla býti zastavena a přetvořena úsilím sebe víc vynikajícího jednotlivce. Konečně Pavel, jsa vzdálen od centra křesťanského života myšlenkového, jež dávno již bylo přeneseno z Jeruzaléma a Efezu do Alexandrie a Říma, nemohl účinně působiti na usměrnění myšlenkového vývoje v křesťanství. Tím si můžeme také vysvětliti fakt, proč jeho učení, ač radikálnější, nevyvolalo takové odezvy, jako vystoupení jeho žáka z druhé generace, Aria, presbytera alexandrijského, o půl století později.

Jako theolog byl Pavel ze Samosaty monarchián a do jisté míry adopcianista. Ve svém pojetí boží existence vychází z předpokladu, že „dvě osoby mají jen jedinou možnost sjednocení, a to shodou vůle“.⁴⁾ Proto zavrhuje nauku o Trojici, formulovanou v duchu novoplatonského realismu, jakož i theologické spekulace alexandrijské školy o osobě Ježíšově a proti tomu staví rigorosní theism starozákonní a prostou víru v Ježíše Krista

³⁾ Tamtéž, s. 170b.

⁴⁾ Harnack: Dogmengeschichte, I., 729 (citát z řeči Pavlových k Sabínovi).

jako člověka, jenž dal lidstvu nejlepší příklad života dítěte božího.

Odvolává se na slova páte knihy Mojžíšovy „Hospodin Bůh nás, Hospodin *jeden* jest“, přijímal *jednotu* boží podstaty v jediné osobě. Přijímá však Ježíšovo pojetí Boha jako laskavého Otce a uvažuje v duchu apoštola Pavla o jeho podstatě. Bůh jako samobytná podstata všeho myslí sám sebe. Je tedy moudrost či logos základním rysem podstaty boží, podobně jako rozum charakteristickou složkou v osobnosti lidské.⁵⁾ Slovo boží je nástrojem energetickým a proto dosahuje plné existence jen v činnosti.⁶⁾ Existuje v Bohu od věčnosti. Je tedy něčím reálným, přestože neosobním a proto není chybou, říkáme-li, že je stejné podstaty s Otcem (homousios to patri), ovšem v tom smyslu, že jeho usia i hypostasis je plně identická s podstatou a hypostasí boží.⁷⁾ Jinými slovy: není tu žádného rozdílu osob v boží podstatě, nýbrž naprostá jednota; a užíváme-li výrazu Slovo boží, chceme tím naznačit jeho schopnost a vlastnost, jíž udržuje a řídí celý svět.

Jak jsem již uvedl, postavil se Pavel proti metafysickým spekulacím alexandrijské školy theologické v otázce christologické, tvrdě, že Ježíš byl člověkem, nadaným však absolutní znalostí Boha, respektive moudrostí boží. Nebyl však skutečným ztělesněním Loga, neboť tím byla by porušena jednota boží podstaty. Moudrost či slovo boží nebyla jeho podstatou, nýbrž jen kvalitou.⁸⁾ Ježíš mohl dosáhnouti sjednocení s Bohem jediné cestou absolutního sjednocení vůle a tak nabytí práva na titul Syna božího.⁹⁾ Hledati nějakého podstatnějšího spojení Ježíše Krista s Bohem je podle Pavla marným a konečné bylo by pro život lidský bezcenným — i kdyby něco takového mohlo být dokázáno.¹⁰⁾ Tento názor byl ovšem velmi excentrickým v myšlenkovém obzoru Pavlovy doby a není divu, že nebyl přijat v plném rozsahu ani jeho žáky.

Největší důležitost pro Pavla měly život a dílo Ježíšovo. Jimi Ježíš ukázal lidstvu přímou cestu k Bohu, stav se tak Spasitelem jeho. Ježíš žil, trpěl a byl podroben pokušením jako každý člověk, přesto však jeho duše zůstala nedotčena hříchem.¹¹⁾

Z toho je zřejmo, že to byl etický motiv, jenž vedl Pavla k popření Ježíšovy božské preexistence. Jeho důraz na Ježíšovo lidství měl za účel ukázat na jeho životní těžkosti i vítězství,

⁵⁾ Mc Giffert: A History of Christian Thought, I., p. 243.

⁶⁾ Lawlor, Samosaténism; E. R. E., XI., p. 171a.

⁷⁾ Tamtéž 171a.

⁸⁾ Bethune-Baker: History of Christian Doctrine, p. 101.

⁹⁾ Srov. ep. Pavlova k Filipenským 2, 5—11.

¹⁰⁾ Mc Giffert: A History of Christian Thought, I., p. 243.

¹¹⁾ Lawlor: Samosaténism, E. R. E., XI., 171b.

ale také na možnost získání práv Syna božího.¹²⁾ Po této stránce pak Ježíš podle Pavla — daleko předčil ostatní lidi, stav se vyvoleným božím, jehož duše byla chrámem moudrosti boží.

Na počátku označil jsem Pavla jako adopcia, ale omezil jsem tuto charakteristiku slovy „do jisté míry“. Harnack a po něm Mc Giffert vidí v něm prvního a nejdůležitějšího ze všech adopciánů. Pavel však na rozdíl od adopciánů pozdější doby upírá Ježíši plnost podstaty boží nejen po křtu, ale i po smrti jeho. „Je (sice) ochoten nazývatí jej Bohem, ale ne v tom smyslu, že se stal sám Bohem, nýbrž proto, že dosáhl tohoto titulu a ctí jako odplatu za svou ctnost a stálost ve svém lnutí k vůli boží.“¹³⁾ Ježíšovo zbožnění není tedy podle Pavla participováním na podstatě boží, nýbrž jen na slávě a jménu jeho.

Pavel ze Samosaty byl odsouzen pro své učení o osobě Ježíšově jako kacír na synodě r. 269 a zbaven hodnosti biskupské. Jeho myšlenky však působily mocně na svéráz antiochijské školy theologické nejen v době, kdy v jejím čele stáli jeho žáci Malchion a Lucían, nýbrž i v době pozdější, kdy se k ní hlásili theologové rázu Theodora, biskupa z Mopsuestie a Jana Zlatoustého, biskupa cařihradského. Tak Harnack dokazuje, že vliv Pavla ze Samosaty na theology seskupené kolem této školy je ve všech dobách zřejmý, hlavně z jejich odmítnutí metafysických spekulací theologických, ze zájmu o historickou osobu Ježíšovu a z myšlenek rázu silně eticky zladěného.¹⁴⁾

Zbývá již jen podotknout, že učení Pavlovo nalezlo ohlasu i v širokých vrstvách hlavně v Persii a Armenii. Myslím, že bychom nebyli daleko pravdě, jestli bychom tvrdili, že odtud bylo přeneseno arménskými emigranty do Bulharska a Španělska, kde v 8. stol. vyvolalo silné hnutí sekty zvané Pauliciáni.

O. Hradil.

Debríck

Použitá literatura.

- A. Harnack: Lehrbuch der Dogmengeschichte, 4. vydání, 1909—10.
A. C. Mc Giffert: A History of Christian Thought, 1932.
J. F. Bethune-Baker: An Introduction to the Earey History of Christian Doctrine to the Time of the Council of Chalcedon, 1903.
Encyclopaedia of Religion and Ethies (zkratka E. R. E.), vydaná J. Hastingsem v letech 1909—26. V ní obzvláště článek H. J. Lawlora Samosaténism.

¹²⁾ Srov. ep. Pavlovu k Římanům 8, 15—29.

¹³⁾ Mc Giffert: A History of Christian Thought, I., p. 244.

¹⁴⁾ Viz též Bethune-Baker: History of Christian Doctrine, pp. 112, 235.